

Žemės ūkio ekonomika ir sociologija • Agrarian Economics and Sociology

Lietuvos kaimiškųjų regionų kaip gyvenamosios vietos patrauklumo vertinimas

Dalia Vidickienė,

Rasa Melnikienė

*Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas,
V. Kudirkos g. 18, LT-03105 Vilnius
El. paštas: laei@laei.lt*

Straipsnyje yra tyrinėjami šiuo metu ypač spartūs Lietuvos kaimo pokyčiai, kuriuos lemia dėl globalizacijos išaugusi darbo jėgos migracija ir poindustrinei visuomenei būdingi kaimo ekonomikos struktūriniai pokyčiai. Aktualūs kaimo raidos klausimai yra nagrinėjami išplėtojant Lietuvoje naudojamą kaimo kaip gyvenamosios vietovės sampratą iki kaimiškojo regiono apibrėžimo. Tai įgalina kaimo politikoje pritaikyti regioninės politikos instrumentus. Suskirsčius Lietuvos savivaldybes į kaimo, pusiau kaimo ir miesto grupes bei įvertinus jų patrauklumą tyrime buvo siekiama identifikuoti veiksnius, kurie turi įtakos kaimiškųjų regionų kaip gyvenamosios vietos patrauklumui. Regiono kaip gyvenamosios vietos patrauklumui matuoti buvo pasitelktas vidinės migracijos rodiklis, darant prielaidą, kad dideli migracijos srautai signalizuoja, jog tuose regionuose susiklostė gyventojams nepatinkanti ar patraukli situacija. Žmonių judėjimą apibūdinantis rodiklis pasirinktas svarbiausiu, nes žinių ekonomikoje pagrindiniu regiono raidos veiksniu tampa žmogiškieji išteklių, o regiono konkurencingumas priklauso nuo to, kiek jis tokių išteklių gali pritraukti. Tyrimas parodė, kad pagrindiniai Lietuvos kaimiškųjų savivaldybių patrauklumą gyventi sąlygojantys veiksniai, kuriuos galima identifikuoti iš Lietuvos statistikos departamento renkamų duomenų, yra ūkio subjektų dalis pramonėje ir paslaugose, gyventojų amžiaus struktūra, skurdo lygis, rekreaciniai savivaldybės išteklių bei kelių kokybė.

Raktažodžiai: kaimiškieji regionai, regioninė politika, kaimo politika

ĮVADAS

Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje viešosios politikos formuotojai paramą sutelkė agrarinio sektoriaus konkurencingumo didinimui, žemės ūkį ir kaimą suvokdami kaip identiškas sritis. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, Lietuvoje atsirado ir kaimo politikos elementų, tačiau skirstant lėšas tarp priemonių, svarbiausiu prioritetu liko žemės ūkio konkurencingumo didinimas. Tačiau Lietuvos kaimo ekonominiai ir socialiniai pokyčiai, kuriuos lemia globalizacija, žinių kaip pagrindinio ekonomikos augimo veiksnio reikšmės didėjimas bei ūkio struktūros pokyčiai, pereinant šalies ekonomiką į postindustrinį etapą, kelia naujus iššūkius viešosios politikos sprendimams. Svarbūs dabartinio kaimo raidos etapo bruožai yra besikeičiantis žemės ūkio vieta kaimo ekonomikoje, padidėjęs darbo jėgos mobilumas, informacinių technologijų bei naujovių naudojimas, išaugusi kaimo rekreacinių išteklių reikšmė ir kaimo kaip gyvenamosios vietos populiarumas.

Apibendrinami minėti esminiai pokyčiai daug ekspertų teigia, kad tolesnė kaimo raidos sėkmė labai priklauso nuo to, kaip greitai iki šiol kaimo politikoje vyravusį šakinį, sektorinį požiūrį pasiseks pakeisti teritorine kaimo politikos paradigma, leidžiančia kaimo raidos spartinimui pritaikyti regioninės politikos instrumentus [6, 7, 9, 14, 12, 16].

Lietuvoje iki šiol tebesiremiama senąja „šakine“ kaimo politikos paradigma. Kartu išlieka ir senasis „taškinis“ kaimo išskyrimo principas, kuomet „kaimu“ vadinamos gyvenvietės, turinčios ne daugiau kaip tam tikrą skaičių gyventojų (pagal Lietuvos Respublikos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymą – tris tūkstančius, o pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemones – šešis tūkstančius). Tačiau vientisų teritorijų, sutampančių su kuriuo nors Lietuvos administraciniu-teritoriniu vienetu (apskritimi, savivaldybe, seniūnija), kurios būtų oficialiai vadinamos „kaimiškoju regionu“, iki šiol nėra.

Kaimiškųjų regionų, išskirtų remiantis urbanistiniais kriterijais, potencialas konkuruoti dėl gyventojų su miestais Lietuvoje yra mažai nagrinėtas ir Lietuvos mokslininkų atliktuose tyrimuose. Čia dažniausiai irgi orientuojamasi į senąjį kaimo apibrėžimą, t. y. į kaimą – gyvenvietę. Kiti apibrėžimai apskritai nepritaikyti nacionalinės kaimo politikos tikslams. Pavyzdžiui, nusakant kaimą kaip mikrosocialinę ekonominę sistemą, kaimas apibrėžiamas kaip socialinė ekonominė sistema, apimanti kaimo vietovėje gyvenančių žmonių, ūkio, socialinių ir kitų subjektų, institucijų, materialinių ir nematerialinių objektų (vertybių), taip pat visokeriopų jų ryšių visumą [15]. Tyrinėjant kaimą kaip makrosocialinę ekonominę sistemą, kaimas apibrėžiamas kaip šalies ar regiono socialinės ekonominės sistemos neatsiejama

posistemė, pasižyminti žemu urbanizacijos lygiu ir jo sąlygota demografinė, socialinė ir ekonominė sankloda bei vidiniais ir išoriniais ryšiais, pirmiausia su miesto posisteme [4] ir pan.

Straipsnio tikslas – pagrįsti vieną galimų Lietuvos kaimiškųjų regionų išskyrimo principų bei įvertinti pagal šį principą išskirtų kaimiškųjų regionų patrauklumą gyventi. Ši regionų charakteristika, straipsnio autorių nuomone, yra ypač aktuali dabartiniu visuomenės ir ekonomikos išsivystymo laikotarpiu.

Pirmoje straipsnio dalyje keliamas uždavinys aptarti šiuo metu pasaulyje egzistuojančią kaimiškųjų regionų kriterijų išskyrimo įvairovę, identifikuoti pagrindines regionų klasifikacijos pagal jų kaimiškumo laipsnį problemas bei pagrįsti principus, pagal kuriuos siūlytume išskirti kaimiškuosius regionus Lietuvoje, skirstymą naudojant viešojo valdymo tikslams.

Antroje straipsnio dalyje pagrindžiama Lietuvos kaimiškųjų regionų kaip gyvenamosios vietos patrauklumo vertinimo metodika, o trečioje pristatomi atlikto tyrimo rezultatai, kai analizuojant 2001–2006 m. statistikos duomenis apie Lietuvos savivaldybių ekonominę, socialinę ir gamtinę aplinką buvo patvirtinti dideli skirtumai tarp kaimiškųjų regionų, išskirtų pagal pasiūlytus principus, bei identifikuoti pagrindiniai veiksniai, kurie turi įtakos kaimiškųjų savivaldybių kaip gyvenamosios vietos patrauklumui.

Atliktas tyrimas leido pamatyti Lietuvos kaimo problemas nauju, iki šiol netyrinėtu aspektu, atskleidžiančiu regiono kaip gyvenamosios vietos patrauklumą. Svarbiausių veiksnių, sąlygojančių kaimiškųjų savivaldybių patrauklumą gyventi, išsiaiškinimas atskleidžia priežastis, dėl ko įgyjami ar prarandami regiono žmogiškieji išteklių, kartu stiprėja arba silpnėja ir regiono konkurencinis pajėgumas. Tokia informacija ypač aktuali Lietuvos kaimo politikos formuotojams pereinant prie teritorinės, į vietovę orientuotos kaimo politikos paradigmos.

LIETUVOS KAIMIŠKŪJŲ REGIONŲ IŠSKYRIMO METODIKA

Kaimiškųjų regionų išskyrimo kriterijai vis dar yra teorinių diskusijų objektas dėl įvairiose valstybėse kaimiškosioms teritorijoms priskiriamų vietovių įvairovės. Be to, tam tikros kriterijų sistemos pasirinkimas priklauso ne tik nuo valstybės specifikos, bet ir nuo konkrečiam tyrimui keliamų uždavinių ir turimų statistikos duomenų. Valstybinio reguliavimo tikslams naudojama regionų tipologijai keliami ypač daug reikalavimų, nes ji turi būti ne tik teoriškai pagrįsta, bet ir patogi naudoti administruojant viešąjį sektorių.

Metodikos pasirinkimo svarba klasifikuojant regionus valstybinio reguliavimo tikslams pastaruoju metu ypač akcentuojama [17, 1], nes dėl pasirinktų klasifikavimo požymių gali būti gautos skirtingos išvados analizuojant situaciją regione ir kaimiškųjų vietovių įtaką. Taip pat, kaip teigia daugelio tyrimų autoriai, tai gali turėti apčiuopiamos įtakos paramos gavėjų skaičiui ir kitiems parametrams [10].

Regionų klasifikacija pagal jų kaimiškumo laipsnį pastaruoju metu susidūrė su ypač daug sunkumų. Apibendrinant mokslinėje literatūroje [1, 3, 10, 7] aptariamas problemas, galima išskirti 5 veiksnus, apsunkinančius regionų klasifikaciją pagal jų kaimiškumo laipsnį:

1. Kaimo sampratos pokytis;
2. Sustiprėję kaimo ir miesto ryšiai;

3. Statistikos duomenų kaimo / miesto pjūviu trūkumas;
4. Kiekybinių ribų tarp kaimo ir miesto sąlygiškumas ir nepastovumas;
5. Skirtingoms valstybėms priklausančių regionų nevienodumas.

Kiekvienas išskirtas veiksnys suformuoja stambų problemų bloką.

Pirmasis problemų blokas susijęs su tuo, kad XXI a. kaimas yra iš esmės pasikeitęs, ir ankstesnieji kaimo apibrėžimai, pagrįsti kaimo ir miesto priešpastatymu, jau nebeatitinka gyvenimo realijų. Su sąvokomis *kaimas* ar *kaimo vietovė* siejasi daug įvairių koncepcijų ir supratimų, pavyzdžiui, gyventojų negausumas (išsisklaidymas), miestų nutolimas ar nebuvimas, priklausomumas nuo žemės ūkio ir kitų pirminių ūkio šakų, tradicinių kultūrų ir pan.

Antrasis problemų blokas, apsunkinantis regionų suskirstymą į kaimiškuosius ir miesto, susiformavo dėl pastaruoju metu vis stiprėjančios miesto ir kaimo gyvenviečių tarpusavio priklausomybės. Ji pasireiškia ne tik geografinė prasme, formuojantis aglomeracijoms ir megalopoliams. Susiliejiimo tendencija pasireiškia ir nematerialiame lygmenyje, nes ekonominiu ir socialiniu požiūriu kaimo tipo gyvenvietės jau negali būti traktuojamos kaip savarankiški, nuo miesto nepriklausomi vienetai, kadangi tarp jų yra daug struktūrinių ir funkcinių ryšių. Jau ketletą dešimtmečių yra plačiai pripažinta kaimo–miesto ištisinės aplinkos koncepcija, pabrėžianti kaimo ir miesto gyvenamųjų vietovių tarpusavio sąveikos svarbą. Todėl teoriniu požiūriu darosi vis sunkiau surasti požymį(ius), kuris nubrėžtų tikslių ribų tarp kaimo ir miesto regionų.

Trečiasis sunkumas klasifikuojant regionus pagal jų kaimiškumo laipsnį išskyla norint viską išmatuoti statistikos rodikliais, nes egzistuoja daug savitų kaimo vietovių charakteristikų, kurias sunku kiekybiškai įvertinti arba tam reikia brangių specialiųjų tyrimų.

Ketvirtasis problemų blokas susijęs su kiekybiniais vertinimais. Nuo užbrėžtos ribos tarp kaimo ir miesto, išreikštos skaičiais, irgi priklausys, kokia regionų dalis bus laikoma kaimiškais. Pvz., Lietuvoje miestu laikoma gyvenamoji vietovė, turinti daugiau kaip 3 tūkst. gyventojų. Tuo tarpu kitose šalyse miestu gali būti laikomos gyvenvietės, turinčios kitą gyventojų skaičių. Pvz., Slovakijoje naudojama 5 tūkst. gyventojų riba, o Čekijoje – 2 tūkst. gyventojų riba.

Be to, keičiantis situacijai, kiekybinės ribos turi būti peržiūrimos ir keičiamos. Tokios korekcijos darosi vis dažnesnės, nes pastaruoju metu paspartėję priemiesčių augimo procesai dažnai sąlygoja miesto teritorinių ribų išplėtimą. Todėl norint palyginti ilgesnę dinaminę rodiklį, apibūdinančių regioną, eilutę to nebegalime padaryti, nes kaimiškasis regionas jau gali būti tapęs miestišku, ar atvirkščiai.

Apibendrintus tyrimų rezultatus kartais iškraipo ir įvairios, praktikoje dažnai naudojamos išimties, pvz., Lietuvoje miestu laikomos ir tokios gyvenvietės, kuriose gyvena ir mažiau negu 3 tūkst. žmonių, jei gyvenvietė turėjo miesto statusą iki įsigaliojant Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymui (1994 m. liepos 19 d.).

Penkta, tik pastaruoju metu ryškėjanti esminė problema kyla dėl to, kad vykstant globalizacijos procesams vis dažniau tenka lyginti regionus, priklausančius skirtingoms valstybėms. Remtis skirtingais kaimo ir miesto teritorijų išskyrimo kriterijais,

norint atlikti palyginamąją analizę bei formuoti kelias valstybes apimančio regiono vystymo politiką, ne visada yra metodiškai teisinga. Taigi siekiama sukurti vieningas, tarpusavyje suderintas regionų išskyrimo metodikas. Ypač tai aktualu valstybėms, priklausančioms formaliems dideliems regioniniams susivienijimams, pvz., ES, Afrikos Sąjunga, NAFTA ir pan.

Pastaruoju metu dažniausiai naudojami 3 regionų klasifikavimo pagal urbanistinius požymius būdai:

1. Pagal gyventojų skaičių gyvenvietėse;
2. Pagal tai, ar regionas turi didmiestį;
3. Pagal gyventojų tankį.

Gyventojų skaičiaus rodiklio naudojimas apibrėžti miesto tipo gyvenvietėms ir kaimo / miesto regionams yra pats seniausias ir paprasčiausias būdas. Kaimiškosios teritorijos tradiciškai laikomos žemės ūkio veiklos sfera. Dauguma valstybių, naudojančių šį rodiklį kaip pagrindinį, jį papildo užimtųjų gyventojų veiklos charakteristika, besiremiančia tradiciniu supratimu, kad kaimiškose teritorijose vyrauja žemės ūkio veikla. Kai kuriose šalyse, pvz., Olandijoje, išskiriant kaimiškuosius municipalitetus naudojamosi tik dirbančiųjų žemės ūkyje dalimi, o gyventojų skaičiaus rodiklis naudojamas tik kitoms 2 municipalitetų grupėms: urbanizuoto kaimo ir miesto [13].

Lietuvoje nėra oficialiai priimto regionų skirstymo į kaimiškus ir miestiškus. 1994 m. priimtas LR administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas apibrėžia tik gyvenviečių priskyrimą kaimo ir miesto tipui. Šiame įstatyme buvo apibrėžta Lietuvos gyvenamųjų vietovių klasifikacija, pagal kurią šiuo metu visos Lietuvos gyvenamosios vietovės yra skirstomos į miesto gyvenamąsias vietoves (priskiriami įvairių dydžių miestai) ir kaimo gyvenamąsias vietoves (priskiriami miesteliai ir kaimai).

Pagal minėtą įstatymą:

Miestai – kompaktiškai užstatytos gyvenamosios vietovės, turinčios daugiau kaip 3 tūkst. gyventojų, kurių daugiau kaip 2/3 dirbančiųjų dirba pramonėje, verslo bei gamybinės ir socialinės infrastruktūros srityse.

Mažiau kaip 3 tūkst. gyventojų turintys Lietuvos Respublikos miestai, rajonų miestai bei miesto tipo gyvenvietės, turėję miesto statusą, kaip gyvenamosios vietovės yra laikomi miestais ir įsigaliojus Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymui.

Miesteliai – kompaktiškai užstatytos gyvenamosios vietovės, turinčios nuo 500 iki 3000 gyventojų, kurių daugiau kaip pusė dirbančiųjų dirba pramonėje, verslo bei gamybinės ir socialinės infrastruktūros srityse, taip pat tradiciniai miesteliai.

Kaimai – gyvenamosios vietovės, neturinčios miesto ir miestelio požymių.

Kaip matyti, Lietuvoje šiuo metu orientuojamasi į pirmąjį teorinėje dalyje minėtą, patį paprasčiausią klasifikavimo principą – gyvenviečių dydį ir užimtumo struktūrą, tačiau išskiriami ne kaimiškieji regionai, o tik gyvenvietės. Visos Lietuvos mastu kaimu vadinama atskirų gyvenviečių suma. Pagal šiuo metu Lietuvoje egzistuojančią kaimo koncepciją, miesteliuose ir kaimuose, t. y. kaimo gyvenamosiose vietovėse, gyvena 33% gyventojų.

Mūsų nuomone, Lietuvoje taikomas kaimo ir miesto apibrėžimas neatitinka šiandienos realijų dėl šių priežasčių:

- Pirmą, Lietuvoje vartojamas kaimo apibrėžimas yra nepritaikytas viešosios politikos įgyvendinimui bei jos rezultatų vertinimui, nes kaimo/miesto pėjus pagal gyvenvietes turi

sąsajas su administraciniu suskirstymu ir viešosios infrastruktūros išdėstymu bei viešųjų išteklių paskirstymu tik tuomet, kai analizuojame didelius miestus.

- Antra, sparčiai mažėjant užimtųjų agrariniame sektoriuje skaičiui, aktualumą praranda kaimo kaip vietos, kurioje vyrauja žemės ūkio veikla ir miškininkystė, kriterijaus reikšmingumas identifikuojant kaimo vietas, nes vis daugiau kaimo gyventojų dirba pramonėje ir paslaugose. 2006 metais užimtų žemės ūkyje kaimo gyventojų dalis tesiekė 38,1%.

Siekiant pereiti prie teritorinės kaimo politikos, siūlytume kaimo regionų išskyrimui pasinaudoti Ekonominio bendradarbiavimo plėtros organizacijos rekomendacijomis. Klasifikuojant didesnius teritorinius vienetus, kurie Ekonominio bendradarbiavimo plėtros organizacijos metodikoje vadinami „regionais“ (regionais laikomi didesni administraciniai vienetai arba funkcinės teritorijos, atspindinčios „platesnį kontekstą, kuriame vyksta kaimo vystymas“), yra siūloma NUTS-3 lygyje miesto ir kaimo bendruomenes suskirstyti į tris regionų kategorijas:

- 1) kaimo regionai (angl. *predominantly rural*): daugiau kaip 50% gyventojų gyvena kaimo bendruomenėse;
- 2) pusiau kaimo regionai (angl. *significantly rural*): nuo 15 iki 50% gyventojų gyvena kaimo bendruomenėse;
- 3) miesto regionai (angl. *predominantly urban*): mažiau kaip 15% gyventojų gyvena kaimo bendruomenėse [11].

Lietuvoje regionų klasifikaciją kaimiškumo aspektu siūlytume pasirinkti savivaldybių lygmenyje (LAU2), nes dėl tolygaus didžiųjų miestų išsidėstymo Lietuvos teritorijoje apskričių (NUTS3) lygyje kaimo / miesto skirtumai susinivelioja. Savivaldybės yra kaimo politikos formavimui tinkamas lygmuo, turintis vietos valdžią ir biudžetą, o žemesniu lygmeniu – bendruomenėmis – galima laikyti atskiras gyvenvietes.

Regionų teritorinių ribų apibrėžimas, naudojant administracinio Lietuvos padalijimo metu išskirtus mažiausius teritorinius-administracinius vienetus – savivaldybes, leidžia išskirti kaimą ne tik kaip teritorinį, bet ir kaip organizacinį darinį, turintį vietos valdžios institucijas ir savarankiškai disponuojantį ištekliais, reikalingais regiono plėtrai (seniūnija šių savybių neturi). Klasifikuojant Lietuvą į miestą ir kaimą pagal gyvenvietes šią savybę turi tik didieji miestai, išskirti kaip atskiros savivaldybės. Tuo tarpu kaimas, suprantamas kaip po visą valstybę išskaidžiusių gyvenviečių suma, neturi jokio organizacinio vienitumo, reikalingo norint nuosekliai įgyvendinti kaimo politikos priemones. Kaimo institucionalizavimas išskiriant kaimiškąsias savivaldybes leidžia jam daug sėkmingiau konkuruoti su miestu dėl sanglaudos politikai skirtų išteklių.

Taip pat siūlytume atsakyti šiuo metu Lietuvoje naudojamos dvimatės klasifikacijos sistemos, pagrįstos dichotomija „kaimas / miestas“, kuri neatspindi visos Lietuvos ekonominės, socialinės ir demografinės taip suskirstytų regionų įvairovės, ir įvesti bent dar vieną papildomą grupę, pvz., naudoti Ekonominio bendradarbiavimo plėtros organizacijos metodikoje taikomą trimatį skirstymą į kaimiškuosius, pusiau kaimiškuosius ir miesto regionus.

Šiame tyrime buvo naudojamas būtent toks skirstymas: Lietuvos savivaldybės buvo suskirstytos į 3 grupes: kaimiškąsias, pusiau kaimiškąsias ir miesto. Priskiriant savivaldybes kaimiškosioms naudojome Ekonominio bendradarbiavimo plėtros organizacijos metodikoje siūlomas kiekybines ribas: kaimiškosioms

1 lentelė. Lietuvos kaimiškųjų savivaldybių grupės pagal patrauklumą gyventi

Table 1. Lithuanian municipalities in terms of rurality and attractiveness

Patrauklūs kaimo regionai <i>Attractive predominantly rural</i>	Mažiau patrauklūs kaimo regionai <i>Less attractive predominantly rural</i>	Nepatrauklūs kaimo regionai <i>Unattractive predominantly rural</i>
Kretingos r. sav.	Kėdainių r. sav.	Pakruojo r. sav.
Kalvarijos sav.	Kaišiadorių r. sav.	Rokiškio r. sav.
Prienų r. sav.	Raseinių r. sav.	Joniškio r. sav.
Kazlų Rūdos sav.	Šilutės r. sav.	Šakių r. sav.
Šalčininkų r. sav.	Šilalės r. sav.	Rietavo sav.
Širvintų r. sav.	Vilkaviškio r. sav.	Biržų r. sav.
Vilniaus r. sav.	Radviliškio r. sav.	Skuodo r. sav.
Klaipėdos r. sav.	Anykščių r. sav.	Pagėgių sav.
Kauno r. sav.	Kupiškio r. sav.	Varėnos r. sav.
Panevėžio r. sav.		Lazdijų r. sav.
Šiaulių r. sav.		Jurbarko r. sav.
Alytaus r. sav.		Molėtų r. sav.
		Kelmės r. sav.
		Ignalinos r. sav.
		Pasvalio r. sav.
		Zarasų r. sav.

savivaldybėmis laikome tas, kur daugiau kaip 50% gyventojų gyvena kaimo tipo gyvenamosiose vietovėse, o nuo 15 iki 50% gyventojų, gyvenančių kaimo gyvenamosiose vietovėse, savivaldybės priskiriamos pusiau kaimiškosioms. Išskiriant kaimo tipo gyvenamąsias vietas, naudojome kaimo gyvenamųjų vietovių oficialų apibrėžimą, įteisintą Lietuvos Respublikos administracinių vienetų ir jų ribų įstatyme. Lietuvos savivaldybių, naudojant pasiūlytą metodiką klasifikuotų kaip „kaimiškiosios“, sąrašas pateiktas 1 lentelėje.

LIETUVOS KAIMIŠKŪJŲ REGIONŲ KAIP GYVENAMOSIOS VIETOS PATRAUKLUMO VERTINIMO METODIKA

Siekiant tolygios regionų plėtros Lietuvoje būtina įvertinti aplinkybę, jog žinių ekonomikoje pagrindiniu regiono raidos veiksniu tampa žmogiškieji ištekliai. Ateityje regiono konkurencingumas vis labiau priklausys nuo to, kiek jis gali pritraukti žmogiškųjų išteklių. Šioje situacijoje paprastai blogesnėje padėtyje atsiduria kaimiškieji regionai. Aktyvėjantys išorinės ir vidinės migracijos procesai Lietuvoje ir dėl to vykstanti tam tikrų regionų depopuliacija blogina ekonominę ir socialinę aplinką, mažina regionų potencialą bei konkurencingumą. Todėl kaimiškieji regionai turi konkuruoti ne tik dėl investicijų, bet ir dėl kvalifikuotos darbo jėgos srautų tiek su kitomis ES šalimis, tiek su Lietuvos miestais.

Mažėjant Lietuvos kaimo gyventojų užimtumui žemės ūkyje bei augant galimybėms ir poreikiui diversifikuoti veiklas ir plėtoti paslaugas kaimo vietovėse, vis didesnę vaidmenį pradeda vaidinti vietinės rinkos dydis. Žmogiškieji ištekliai yra svarbūs ne tik kaip gamintojai, bet ir kaip vartotojai. Kaimiško regiono raida turi būti vertinama ir skatinama dviem aspektais. Pirma, regionas turėtų tapti patrauklia darbo vieta – regiono gyventojai galėtų pasirinkti jų profesinius interesus ir kvalifikaciją atitinkančią veiklą. Kita vertus, ne mažiau svarbu didinti kaimiškųjų regionų kaip gyvenamosios vietos patrauklumą, panaudojant švytuoklinės migracijos veiksnius.

Be to, naujausioje mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad gyventojų migracija tampa svarbi ne tik kaip ekonominis, bet ir kaip socialinis veiksnys [2, 8].

Klasifikuojant savivaldybes pagal patrauklumą gyventi panaudojome vidinės migracijos saldo rodiklį. Kaimiškąsias Lietuvos savivaldybes padalijome į 3 grupes:

1. Savivaldybės, kuriose vidinės migracijos saldo 1000-iui gyventojų 2003–2005 m. buvo teigiamas (Patrauklios);
2. Savivaldybės, kuriose vidinės migracijos saldo 1000-iui gyventojų 2003–2005 m. buvo nuo 0 iki –10 (Mažiau patrauklios);
3. Savivaldybės, kuriose vidinės migracijos saldo 1000-iui gyventojų 2003–2005 m. –10,01 ir daugiau (Nepatrauklios).

Šitaip suskirstydami savivaldybes, tikėjomės gauti integruotą gyventojų subjektyvios nuomonės apie savivaldybės, kaip patrauklios vietos gyventi, išraišką. Savo hipotezę grindėme tuo, kad persikeldami gyventi į kitą savivaldybę gyventojai paprastai tikisi ten patekti į geresnes sąlygas, t. y. siekiama, jei ne kompleksiskai, tai bent kažkokiu jiems svarbiu aspektu pagerinti savo gyvenimo kokybę. Taigi darėme prielaidą, jog dideli migracijos srautai bet kuriuo atveju signalizuoja, kad tuose regionuose susiklostė kažkuo gyventojams nepatranki ar, priešingai, patraukli situacija.

Nors baiminomės, kad įvertinant Lietuvos gyventojų, ypač kaimiškųjų teritorijų, sėslią gyvenseną, persikėlimas gyventi į kitą regioną, ko gero, nėra tikslus gyventojų subjektyvaus gyvenamosios vietos kokybės vertinimo atspindys, tolesnėje tyrimo eigoje paaiškėjo, kad ši hipotezė yra pagrįsta. Gyventojų vidinės migracijos srautai tarp savivaldybių ganėtinai vienprasmiskai nurodo regionus, kurie žmonėms yra patrauklūs ar nepatrauklūs gyventi, nes dauguma ekonominių ir socialinių rodiklių patraukliuose regionuose yra geresni nei nepatraukliuose.

Panaudoję pirmajame skyriuje aptartą kaimiškųjų regionų išskyrimo metodiką ir vidaus migracijos saldo rodiklį išskyrimo kaimiškųjų savivaldybių grupę ir suklasifikavome jas pagal patrauklumą (1 lentelė).

Kaimiškųjų savivaldybių kaip gyvenamosios vietos patrauklumo veiksnius atspindinčių rodiklių sistema buvo sukonstruota atliekant tyrimą tokia seka:

I etapas. Sudarytas dažniausiai naudojamų ekonominę, socialinę bei demografinę regiono raidą apibūdinančių statistikos rodiklių sąrašas ir iš jo eliminuoti šie rodikliai:

1. Nerenkami Lietuvos statistikos departamento savivaldybių lygmeniu;
2. Savo turiniu labai panašūs rodikliai;
3. Rodikliai, kurių skaičiavimo metodika diskutuotina.

Taip pat buvo siekiama, kad rodikliai apibūdintų ekonominę aplinką, socialinę aplinką, gamtinę aplinką bei infrastruktūrą.

Tai padėjo mums pasirinkti svarbiausius ir universalius rodiklius, kurių sąrašas, suskirstytas į tris grupes, pateiktas 2 lentelėje.

Socialinių ekonominių reiškinų apimtis, lygis, sudėtis ir struktūra nuolat kinta laiko atžvilgiu, todėl siekiant šį kitimą įvertinti, Lietuvos regionų (savivaldybių) skirtumus atspindinčius rodiklius analizavome, įvertindami jų kitimą per penkerius metus, t. y. naudojome rodiklių reikšmių vidurkį per 2001–2005 metus. Mažiau kintančių rodiklių, pvz., miškų dalis bendrame žemės plote, reikšmės analizuojamos per vienerių metų laikotarpį. Dėl statistikos duomenų trūkumo kai kurių rodiklių analizei naudojami skirtingi laikotarpiai: 2001–2005 arba 2002–2005 m. Manome, kad tai neturėjo esminės įtakos analizės rezultatams.

II etapas. Tolesnė analizė buvo skirta išsiaiškinti, ar egzistuoja esminiai tam tikrų charakteristikų skirtumai tarp patrauklių ir nepatrauklių pastaruosiu metu gyventi kaimiškųjų savivaldybių. I etape parinkti rodikliai buvo analizuojami lyginant vidutines patrauklių kaimo savivaldybių rodiklių reikšmes su nepatrauklių kaimo savivaldybių vidutinėmis rodiklių reikšmėmis.

KAIMIŠKŪJŲ REGIONŲ KAIP GYVENAMOSIOS VIETOS PATRAUKLUMĄ DIDINANTYS VEIKSNIAI

Patrauklių kaimo savivaldybių kaip gyvenamosios vietos pranašumus, lyginant su nepatraukliomis kaimo savivaldybėmis, pradėjome vertinti nuo agrariškumo veiksnio. 2 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad kaimiškojo regiono agrariškumas mažina jo kaip gyvenamosios vietos patrauklumą. Veikiančių ūkio subjektų dalis žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje ir žuvininkystėje 2002–2005 m. vidutiniškai patraukliuose regionuose tesudarė 5%, tuo tarpu nepatraukliuose – beveik 9%. Akivaizdu, jog vertinant subjektų, užsiimančių kitomis veiklomis (pramone ir paslaugomis), egzistavimo veiksnį regiono patrauklumui, matyti priešingos tendencijos. Kuo didesnė savivaldybės verslo subjektų dalis veikia pramonėje ir paslaugose, tuo regionas patrauklesnis. Štai 2002–2005 m. pramonėje ir paslaugose veikiančių subjektų dalis patraukliose kaimo savivaldybėse sudarė vidutiniškai 91,5%, o nepatraukliose – 86,3%. Tai rodo, jog svarbiu gyventojų apsisprendimo gyventi kaimiškose vietovėse veiksniumi yra galimybė užsiimti įvairia profesine veikla, o veiklos diversifikavimas kaimiškuose regionuose yra svarbi regiono patrauklumo prielaida.

Nors pagrindinio žemės ūkio išteklių kokybė – žemės našumas vis dar išlieka svarbiu regiono patrauklumo veiksniumi, tačiau regiono patrauklumui jau neturi įtakos žemės ūkio naudenų dalis bendrame žemės plote, o įgyvendinat pajamų išlyginimo politiką mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse, žemės

našumo bala įtaka žmonių apsisprendimui, kur jiems kurtis gyventi, taip pat turėtų mažėti.

Vertinant materialinių investicijų reikšmę savivaldybių patrauklumui, turimi duomenys paneigia mitą, kad regiono patrauklumui lemiamos įtakos turi vien materialinių investicijų apimtys. Ne mažiau svarbus veiksnys yra investicijų sklaida. Didžiulės investicijos regione gali būti panaudotos vienos didelės tame regione veikiančios įmonės modernizavimui ir neturėti jokios įtakos regiono patrauklumui. Pavyzdžiui, milijoninės investicijos į Ignalinos atominę elektrinę ar „Mažeikių naftą“ labai pagerina investicijų vienam gyventojui rodiklius, tačiau nepadidina šių regionų patrauklumo. Netgi priešingai. Atominė elektrinė Ignalinos regione mažina šio regiono kaip gyvenamosios vietos konkurencinius pranašumus. Todėl išsamesnei analizei reikia duomenų apie investicijų struktūrą pagal veiklas ir subjektus, parodančių investicijų sklaidą, kurių Statistikos departamentas nepateikia. Nesant tokių duomenų šiame tyrime, siekiant nustatyti investicijų masto įtaką regiono patrauklumui, apskaičiuojant investicijų, tenkančių vienam gyventojui, rodiklį, buvo eliminuoti regionai su didžiausiomis ir mažiausiomis reikšmėmis. Tačiau ir tuomet turimi duomenys tik iš dalies patvirtino hipotezę, jog kaimo savivaldybių patrauklumas priklauso nuo investicijų masto. Nors materialinės investicijos, tenkančios vienam gyventojui, patraukliuose kaimo regionuose buvo 1,5 karto didesnės nei nepatraukliuose, tačiau nepatraukliose kaimo savivaldybėse materialinės investicijos, tenkančios vienam gyventojui, buvo didesnės nei mažiau patraukliose.

Labiau nei materialinės investicijos regiono patrauklumą atspindi 1-am gyventojui tenkančios statybos įmonių ir bendrovių atliktų darbų apimtys. 2001–2005 m. vidutiniškai per metus nepatraukliuose kaimo regionuose jos sudarė 550 Lt, mažiau patraukliuose – 693 Lt, o patraukliuose – 773 Lt. Šio rodiklio dydžiui, labiau nei materialinių investicijų vienam gyventojui rodikliui, kuris apima ir įrengimų įsigijimą, turi įtaką investicijos į gyvenamąją statybą. Galima teigti, jog kuo daugiau statybų kaimo savivaldybėse, tuo jos yra patrauklesnės.

Turimi statistikos duomenys nerodo jokios priklausomybės tarp kaimo savivaldybėse esančio darbo užmokesčio lygio ir savivaldybių patrauklumo. Vidutinis mėnesio bruto darbo užmokestis 2005 m. buvo didžiausias nepatraukliuose kaimo regionuose, o mažiausias patraukliuose. Tačiau vertinant šiuos rodiklius būtina atsižvelgti į dvi labai svarbias aplinkybes:

Pirma, darbo užmokesčio rodiklyje neatsispindi žemdirbių pajamos, kurios 2005 m. padidėjo 25% ir viršijo kitų kaimo gyventojų pajamas.

Antra, patrauklūs kaimo regionai (Vilniaus, Klaipėdos, Kauno, Šiaulių, Panevėžio, Alytaus, Trakų, Širvintų, Šalčininkų, Prienų, Kazlų Rūdos ir Kretingos savivaldybės) yra išsidėstę netoli nuo didžiųjų miestų, kur darbo užmokestis yra didesnis nei greta esančiose kaimiškose savivaldybėse. Pavyzdžiui, vidutinis mėnesio bruto darbo užmokestis Vilniaus mieste 2005 m. siekė 1561 Lt, o Vilniaus rajono savivaldybėje – 991 Lt. Dalis patrauklių kaimo regionų gyventojų gauna „miestietišką“ darbo užmokestį, tačiau jų šios rūšies pajamos dėl rodiklio apskaičiavimo metodikos (darbo užmokestis fiksuojamas pagal darbdavio buvimo vietą) nedidina šių regionų gyventojų gaunamo darbo užmokesčio lygio. Tikslėsnis statistikos duomenys, kurie leistų įvertinti pajamų lygio įtaką gyventojų apsisprendimui pasirinkti

2 lentelė. Kaimo patrauklių, mažiau patrauklių ir nepatrauklių savivaldybių raidą atspindintys rodikliai
Table 2. Identification of differences between attractive, less attractive and unattractive predominantly rural areas

Rodikliai <i>Identification</i>	Kaimiškos savivaldybės / <i>Rural municipality</i>		
	Patrauklios <i>Attractive</i>	Mažiau patrauklios <i>Less attractive</i>	Nepatrauklios <i>Unattractive</i>
	Vidurkis <i>Average</i>	Vidurkis <i>Average</i>	Vidurkis <i>Average</i>
Kaimo gyventojų dalis savivaldybėje (teritorijoje) %, 2006 01 01 <i>Share of rural population in municipality, % (1-01-2006)</i>	71,27	61,28	65,51
1. EKONOMINĖ APLINKA / <i>ECONOMIC ENVIRONMENT</i>			
1.1. 1000-iui gyventojų tenka darbingo amžiaus gyventojų, 2001–2005 m. vidurkis <i>Working age population per 1000 of total population, average in 2001–2005</i>	575	566	553
1.2. Materialinės investicijos per metus, tenkančios 1-am gyventojui, Lt, 2001–2005 m. vidurkis <i>Capital investment in 2001–2005, LTL/person</i>	1430	867	912
1.3. Statybos įmonių ir bendrovių atliktų darbų apimtis per metus, tenkanti 1-am gyventojui, Lt, 2001–2005 m. vidurkis <i>Works performed by construction companies per capita, LTL, average in 2001–2005</i>	773	693	550
1.4. Žemės ūkio naudmenų našumo balai, 1998 m. <i>Agricultural land productivity points, 1998</i>	40,32	38,51	38
1.5. Naudojamų žemės ūkio naudmenų dalis bendrame žemės plote %, 2005 06 mėn. <i>Share of utilised agricultural land in total land area in 2005, %</i>	42,5	52,35	48,05
1.6. Veikiančių ūkio subjektų dalis žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje ir žuvininkystėje %, 2002–2005 m. vidurkis <i>Share of economic entities operating in agriculture, forestry and fishing, %, average in 2002–2005</i>	5,03	6,77	8,92
1.7. Veikiančių ūkio subjektų dalis pramonėje %, 2002–2005 m. vidurkis <i>Share of economic entities operating in industry, %, average in 2002–2005</i>	15,85	12,57	10,59
1.8. Veikiančių ūkio subjektų dalis paslaugose %, 2002–2005 m. vidurkis <i>Share of economic entities operating in services, %, average in 2002–2005</i>	75,62	78	76,74
1.9. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis Lt, 2005 m. <i>Average monthly gross earnings, in 2005, LTL</i>	947	955	975
2. SOCIALINĖ APLINKA / <i>SOCIAL ENVIRONMENT</i>			
2.1. Socialinės pašalpos gavėjų dalis teritorijos gyventojų skaičiuje %, 2001–2005 m. vidurkis <i>Share of social benefit recipients of the total area population, %, average in 2001–2005</i>	3,7	4,08	4,98
2.2. Priklausomybės santykis (100-ui 15–59 metų amžiaus gyventojų tenka 0–14 ir 60+ amžiaus gyventojų), 2001–2005 m. vidurkis <i>Dependency ratio (number of population aged 0–14 and 60+ per 100 persons aged 15–59), average in 2001–2005</i>	70	72	76
2.3. Gyventojų tankumas žm./km ² , 2006 m. pradžioje <i>Population density in 2006, person/sq km</i>	27,19	29,61	21,2
2.4. Senėjimo indeksas, 2001–2005 m. vidurkis <i>Ageing index, average in 2004–2005</i>	105	119	128
2.5. 100 000-iui gyventojų tenka užregistruotų nusikaltimų, 2004–2005 m. vidurkis <i>Number of crimes per 100 000 of population, average in 2004–2005</i>	1660	1761	1610
2.6. Nevyriausybinų organizacijų skaičius 1000-iui gyventojų, 2006 11 06 <i>Number of NGOs per 1000 of population, 6-11-2006</i>	0,2	0,31	0,31
3. GAMTINĖ APLINKA IR INFRASTRUKTŪRA / <i>ENVIRONMENT AND INFRASTRUCTURE</i>			
3.1. Miškų dalis bendrame žemės plote %, 2006 01 01 <i>Share of forests in total amount of land, %</i>	35,17	26,51	27,73
3.2. Kelių su patobulinta danga dalis visame kelių ilgyje %, 2005 m. <i>Share of roads with improved pavement of total road length, % in 2005</i>	29,6	26,06	24,4
3.3. Savivaldybės biudžeto išlaidos, tenkančios 1-am gyventojui, Lt, 2001–2005 m. vidurkis <i>Municipality budget expenditure in 2001–2005, LTL/person</i>	1120	1223	1260

kaimo regionus gyvenamąja vieta, turėtų būti gaunami renkant informaciją apie pajamas pagal gyvenamąją vietą.

Kaimo savivaldybių patrauklumas priklauso ir nuo jose gyvenančių darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus. 1000-iai gyventojų nepatraukliose kaimo savivaldybėse 2001–2005 m. teko vidutiniškai 553, o patraukliose – 575 darbingo amžiaus gyventojai. Šis rodiklis rodo, jog patraukliose kaimo savivaldybėse labiau nei nepatraukliose telkiasi žmogiškieji išteklių, reikalingi verslo plėtotei.

Darbingo amžiaus gyventojų dalis regiono gyventojų struktūroje rodo ekonominį regiono potencialą, todėl analizuojamas kaip ekonominės aplinkos rodiklis, tačiau jis yra iliustratyvus ir socialinės aplinkos vertinimui. Nors darbingo amžiaus gyventojų dalis patraukliose kaimo savivaldybėse yra didesnė nei nepatraukliose, visgi socialinės pašalpos gavėjų dalis teritorijos gyventojų skaičiuje ženkliai didesnė yra nepatraukliose kaimo savivaldybėse. Socialinės pašalpos gavimas koreliuoja su ilgalaičiu nedarbu ir leidžia daryti prielaidą apie prastesnę žmogiškųjų išteklių kokybę ir aukštesnę skurdo lygį nepatraukliose kaimo savivaldybėse nei patraukliose.

Kitas rodiklis, leidžiantis teigti, jog nepatraukliose kaimo savivaldybėse gyvenimo lygis yra žemesnis nei patraukliose, yra darbingo amžiaus gyventojams tenkantį išlaikytinių skaičių matuojantis rodiklis – ekonominis gyventojų krūvis. Vertinant patrauklius ir nepatrauklius kaimo regionus šis rodiklis kinta nuo 70 patraukliose savivaldybėse iki 76 nepatraukliose.

Kaimo regionų patrauklumas priklauso ir nuo gyventojų amžiaus struktūros. Senėjimo indeksas nepatraukliose savivaldybėse yra didesnis, nei patraukliose. Tai rodo, jog darbingo amžiaus gyventojai palieka nepatrauklias kaimo savivaldybes, jų bendruomenės sensta ir darosi vis nepatrauklesnės jaunimo sugrįžimui ir įsikūrimui.

Kaimiškųjų regionų nepatrauklumą didina emigracijos ir depopuliacijos procesai, kurie atsispindi spartesniu gyventojų skaičiaus mažėjimu ir mažesniu gyventojų tankumu nepatraukliose savivaldybėse. Regionuose, kuriuose yra mažesnis gyventojų tankis, atstumai iki socialinės, švietimo, policijos ir kitas viešojo sektoriaus paslaugas teikiančių institucijų yra didesni nei tankiau apgyvendintose urbanizuotose teritorijose.

Regionų gamtinės aplinkos ir infrastruktūros poveikio regionų patrauklumo vertinimui Statistikos departamentas pateikia tik kelis rodiklius. Vargu ar kam nors pasirodys keista, kad kaimo savivaldybių patrauklumas priklauso nuo jų miškingumo ir kelių tinklo išvystymo. Patraukliose kaimo savivaldybėse miškų dalis bendrame žemės plote sudaro daugiau nei 35% bendro žemės ploto. Kelių būklė, kaip rodo duomenys, taip pat yra svarbus kaimo savivaldybių patrauklumą didinantis veiksnys, nes jis sudaro prielaidas kaimo vietovėje gyvenantiems gyventojams pasinaudoti savivaldybės centre veikiančių institucijų paslaugomis. Keliai yra ir svarbi verslo infrastruktūros dalis.

Kadangi kelių su patobulinta danga dalis nuo visų kelių yra vienintelis Statistikos departamento pateikiamas regionų infrastruktūros būklę iliustruojantis rodiklis, prie infrastruktūros rodiklių priskyrėme ir savivaldybės biudžeto išlaidas, nes savivaldybių biudžeto lėšomis yra finansuojamos daugelis jos teritorijoje teikiamų paslaugų. Savivaldybės biudžeto išlaidos, tenkančios 1-am gyventojui, kaimo patraukliuose regionuose yra mažesnės nei nepatraukliuose. Tokią situaciją galima paaiškinti

gyventojų tankio skirtumais. Kuo tankiau apgyvendintas regionas, tuo mažesnės paslaugos, tenkančios vienam klientui, sąnaudos. Pavyzdžiui, vaikų mokymas keliuose mažose skirtingose vietovėse veikiančiose mokyklose kainuoja brangiau nei vienoje didelėje mokykloje miesto centre.

Taigi turimi statistikos duomenys patvirtino hipotezę, kad vidinės migracijos saldo rodiklis integruotai atspindi savivaldybės ekonominius, socialinius ir gamtinius pranašumus. Tačiau atlikdami tyrimus susidūrėme su duomenų, reikalingų pagrįsti į regioninį aspektą orientuotos kaimo politikos sprendimus, trūkumu, nes daug gyvenimo kokybę apibūdinančių rodiklių savivaldybių lygmenyje nerenkami, o kai kurių renkamų rodiklių apskaičiavimo metodika nepritaikyta kaimo–miesto regionų būklei apibūdinti. Todėl ateityje, norint pereiti prie regioniniu požiūriu grindžiamos kaimo politikos, teks išplėsti statistikos rodiklių, renkamų savivaldybių lygmenyje, sąrašą bei pritaikyti visų statistikos rodiklių apskaičiavimo metodiką regionų būklei apibūdinti kaimo / miesto pjūviu. Tik tai leis atlikti visapusišką situacijos analizę, reikalingą pagrįsti naujosios kaimo politikos sprendimams.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Šiuolaikiniame visuomenės vystymosi etape reikšmingais sparčios kaimo raidos veiksniais tapo ekonominių veiklų diversifikavimas kaime ir paslaugų sektoriaus plėtra, informacinių technologijų bei naujovių naudojimas, gebėjimas panaudoti rekreacinius kaimo išteklius. Šiuos procesus lydi mažėjanti žemės ūkio reikšmė kaimo ekonomikoje, todėl formuojant kaimo politiką būtina pereiti nuo šakninio požiūrio, kuris kaimą sutapatina su žemės ūkiu, prie teritorinės paradigmos, kuri siūlo kaimą apibrėžti kaip administracinę–teritorinę darinį.
2. Atsižvelgiant į tai, kad poindustrinėje visuomenėje pagrindine regionų konkurencinį pajėgumą didinančia jėga tampa žmogiškieji išteklių, žmonių noras gyventi tam tikrame regione tampa ypač svarbia regiono charakteristika. Todėl apibendrinant situaciją regione ypač informatyviu tampa vidinės migracijos saldo rodiklis, integruotai įvertinantis, kiek regionas yra patrauklus gyventi.
3. Savivaldybių suskirstymas ne į kaimo–miesto, bet į kaimiškas, pusiau kaimiškas ir miestiškas leidžia geriau įvertinti vis didėjančią regionų įvairovę, o tai padeda tikslingiau nukreipti ir efektyviau panaudoti kaimo raidai skirtus regioninės politikos instrumentus.
4. Apibendrinant tyrimo rezultatus, kurie gauti remiantis turimais statistikos rodikliais, galima teigti, jog kaimiškųjų savivaldybių patrauklumą gyventi, matuojamą vidinės migracijos saldo rodikliu, Lietuvoje lemia šie veiksniai:
 - Gyventojų amžiaus struktūra. Patrauklus tie kaimo regionai, kuriuose daugiau darbingo amžiaus gyventojų.
 - Gyventojų užimtumas ir skurdas. Nepatraukliuose kaimo regionuose daugiau socialinės pašalpos gavėjų, o tai yra sietina su ilgalaičiu nedarbu ir mažomis pajamomis.
 - Rekreaciniai savivaldybės išteklių. Patrauklios miškingos savivaldybės.
 - Kelių kokybė. Savivaldybės patrauklumas priklauso nuo išplėto kelių tinklo, kuris sukuria galimybes kaimo savivaldybių atokių teritorijų gyventojams dirbti savivaldybės

- centre bei naudotis čia teikiamomis viešojo sektoriaus paslaugomis.
- Kuo didesnė veikiančių ūkio subjektų dalis pramonėje ir paslaugose. Savivaldybės agrariškumas mažina net ir kaimo savivaldybių kaip gyvenamosios vietos patrauklumą.
5. Nors turima informacija ir sudaro galimybes identifikuoti dalį priežasčių, kurios lemia gyventojų skaičiaus mažėjimą vienoje savivaldybėje ir didėjimą kitose, būtina konstatuoti, jog šiuo metu Lietuvos statistikos departamento rodiklių, renkamų savivaldybių pūviu, sąrašą reikia pildyti.
- Apibūdinant ekonominę aplinką būtina turėti:
- išsilavinimo struktūros rodiklius,
 - investicijas pagal šaltinius, veiklas ir ūkio subjektų dydį,
 - užimtumo struktūrą pagal veiklos rūšis,
 - darbdavių ir save įdarbinančių asmenų skaičių pagal veiklų rūšis,
 - švytuoklinės migracijos rodiklius.
- Apibūdinant socialinę aplinką būtina turėti:
- pajamų, tenkančių 1-am namų ūkio nariui, rodiklius,
 - skurdo lygio rodiklius,
 - nedarbo lygio rodiklius (šiuo metu tokius duomenis teikia tik Darbo birža),
 - vaikų, kuriems skirta globa, skaičių,
 - vidutinę gyvenimo trukmę.
- Apibūdinant gamtinę aplinką ir infrastruktūrą būtina reguliariai atlikti gyventojų apklausas, siekiant išsiaiškinti, kiek esami infrastruktūros objektai ir jų pagalba teikiamos viešosios paslaugos tenkina gyventojų poreikius.
6. Būtina peržiūrėti regioninės statistikos rodiklių reikšmių apskaičiavimo metodiką, pritaikant ją regionine paradigma besiremiančios kaimo politikos tikslams.

Gauta 2007 12 10

Priimta 2008 01 10

Literatūra

1. Boots B., Drobyshevsky S., Kochetkova O. et al. Typology of Russian Regions. Moscow, 2002. http://212.13.100.129/special/cepra/drob/index_e.htm (žiūrėta 2007 01 30).
2. De Haan A., Rogaly B. (eds.). Special Issue: Labour mobility and rural society // *Journal of Development Studies*. 2002. Vol. 38. No. 5.
3. Copus A., Macleod M. Taking a fresh look at peripherality // Jones G., Leimgruber W. *Marginality in the Twenty-first Century: Theory and Recent Trends*. Ashgate, Aldershot, 2006.
4. Čaplikas J., Michailovaitė N. Miesto ir kaimo ekonominė bei socialinė sąveika Lietuvos regionuose // *Vagos: LŽŪU mokslo darbai*. 2003. Nr. 61(14). P. 38–43.
5. Ellis F., Harris N. New Thinking About Urban and Rural Development Keynote Paper for DFID Sustainable Development Retreat. University of Surrey, Guildford, 13 July 2004. http://www.livelihoods.org/hot_topics/UrbanRural.html (žiūrėta 2007 11 30).
6. Johnson T. G. Focusing on differences: a new approach for rural policy // *The Main Street Economist*. July. 2001. http://www.kansascityfed.org/ruralcenter/mainstreet/MSE_0701.pdf (žiūrėta 2007 01 30).
7. Kostov P., Lingard J. Integrated rural development – do we need a new approach? // 73rd Seminar of the European Association of Agricultural Economists, Ancona, 28–30 June, 2001. <http://www.econ.univpm.it/eaee/papers/KOSTOV.pdf> (žiūrėta 2007 01 30).
8. Kothari U. (ed.). Policy arena: migration, staying put and livelihoods // *Journal of International Development*. 2003. Vol. 15. No. 5.
9. Kraybill D., Kilkenny M. Economic Rationales For and Against Place-Based Policies. AAEA-RSS Annual Meeting, Montreal, 2003, July 27–30. <http://cenet.aers.psu.edu/pubs/kraybillandkilkennypaper.pdf>
10. Mueller K. J., Slifkin R. T., Shambaugh-Miller M. D. et al. Definition of Rural in the Context of MMA Access Standards for Prescription Drug Plans September 27, 2004 RUPRI Center for Rural Health Policy Analysis North Carolina Rural Health Research and Policy Analysis Center. <http://www.rupri.org/ruralPolicy/publications/p2004-7.pdf> (žiūrėta 2007 01 30).
11. OECD Creating Rural Indicators for Shaping Territorial Policies. Paris: OECD Publishing. 1994. P. 20.
12. OECD Rural Policy Reviews. The New Rural Paradigm: Policies and Governance. OECD Publishing. 2006.
13. Rees P., van Imhoff E., Durham H. et al. Internal migration and regional population dynamics in Europe: Netherlands case study. Report prepared for the Council of Europe and for the European Commission (Directorate of Social and Economic Affairs, Population and Migration Division) and European Commission (Directorate General Employment, Industrial Relations and Social Affairs – DG V), Working Paper 98/06. School of Geography, University of Leeds, 1998.
14. Storti D., Henke R., Macri M. C. The new European rural policy: a comparative analysis across regions in the EU 87. Seminar of the European Association of Agricultural Economists “Assessing Rural Development Policies of the Cap”, Vienna, 21–24 April 2004.
15. Treinys M., Baležentis A. Kai kurie teoriniai ir metodologiniai kaimo plėtros strategijos klausimai // Lietuvos kaimo plėtros politika ir mokslo uždaviniai. Vilnius, 1999.
16. Пшихачев С. М. Парадигма устойчивого развития аграрной сферы? // *Экономический вестник Ростовского государственного университета*. 2005. Т. 3. № 1. С. 114–127.
17. Тикунов В. С. Классификация в географии. Москва–Смоленск, 1997.

Dalia Vidickienė, Rasa Melnikienė

ASSESSMENT OF ATTRACTIVENESS OF LITHUANIA'S RURAL AREAS AS A PLACE TO LIVE IN

Summary

The paper deals with particularly rapid changes in Lithuanian rural areas. These changes are determined by the increased labour force migration due to the globalization and structural changes of rural economy which are typical of post-industrial society. Relevant issues of development in the rural areas are analysed, starting with the expansion of the conception of rural area as a place of residence and ending with the definition of rural area. This enables the application of the instruments of regional policy. By dividing Lithuanian municipalities into the rural, semi-rural and urban groups and estimating their attraction, efforts to identify the factors that influence the attraction of a rural area as a place of residence have been made in this research. To estimate the attraction of a rural area, the indicator of domestic migration was used, assuming that intensive migration flows set a signal that a favourable or unfavourable situation has been created for residents in these areas. The indicator which characterizes the free movement of people was chosen as the most important because human resources are becoming the main factor of development of an area in the learning economy, and the competitive ability depends on how many resources this area is able to attract. The research has revealed that the share of subjects of economy in the industry and service structure, the age structure of the population, the poverty level, recreational resources of municipalities and road quality are the main factors that influence the attraction of Lithuanian rural municipalities and that can be identified from the data provided by the Department of Statistics of the Republic of Lithuania.

Key words: rural areas, regional policy, rural policy